

Тетяна Решетука

**Внесок греко-католицького духівництва
у становлення видавничої справи Тернопілля
на межі ХІХ–ХХ століть
(на прикладі видавничої діяльності
греко-католицького священика,
отця Лева Джулинського)**

Tetyana Reshetukha

The contribution of the Greek Catholic clergy in the formation of Ternopil publishing on the verge of XIX and XX c. (on example, publishing Greek Catholic priest, Father Leo Dzhulynskyy)

Article considers publishing and public activity of the Greek Catholic priest Leo Dzhulynskoho, analyzed its contribution to the publishing edge, detail the most successful publishing projects.

Keywords: history of publishing, journalism history, Leo Dzhulynskyy «Poslannyk», «Knyzhechki Myssiyni», Ternopil

Присвячено видавничій та громадській діяльності греко-католицького священика Лева Джулинського. Проаналізовано його внесок у становлення пресодрукування та видавничої справи краю. Детально розглянуто найбільш успішні видавничі проекти.

Ключові слова: історія видавничої справи, історія журналістики, Лев Джулинський, «Посланник», «Книжечки Миссійні», Тернопілля

У становленні національно-культурного життя української спільноти на теренах Австро-Угорської імперії наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. одне з чільних місць належить греко-католицькому духівництву, що стало взірцем подвижництва, здійснивши помітний вплив на розвиток культури, освіти та самосвідомості українського народу.

Загально визнана його просвітницька діяльність, патріотично-виховна робота, особливо серед молоді, участь у заснуванні та функціонуванні українофільських товариств та організацій. Вагомим є внесок греко-католицьких священиків в утвердження видавничої справи у краї.

У переліку діячів греко-католицької церкви, що долучилися до книго- та пресодрукування на Тернопіллі, особливе місце посідає постать отця Лева Джулинського. Насамперед він знаний як незмінний редактор найуспішніших періодичних видань кінця XIX – початку XX ст.: двотижневика «Посланникъ» та місячника «Книжечки Миссійні», проте його видавнича діяльність не обмежувалася лише пресодрукуванням.

Цей бік його діяльності знайшов відображення на сторінках фахових видань науково-дослідницького центру періодики Наукової бібліотеки імені В. Стефаника¹. Проте життєвий шлях цього, поза сумнівом, непересічного видавця і громадського діяча, його внесок у видавничу справу фактично залишилися поза увагою дослідників. Короткі згадки в Енциклопедії Українознавства², Тернопільському енциклопедичному словнику³, епізодичні розвідки місцевих краєзнавців⁴ лише підсилюють необхідність ґрунтовнішого аналізу.

Мета нашої статті – показати різноплановість і багатоаспектність видавничої та громадської діяльності отця Лева Джулинського, зосередивши увагу не лише на широковідомих видавничих проектах, а в першу чергу на маловідомій видавничій та редакторській діяльності у її взаємозв'язку з громадською активністю.

Народився Лев Джулинський 3 березня 1874 р. в селі Лапшин Березанського повіту (тепер Березанського району Тернопільської області) в сім'ї місцевого пароха Теодора Джулинського і був останньою, восьмою дитиною у сім'ї⁵. В 1859 р. вступив до Березанської гімназії, по закінченні якої у 1868–1872 рр. навчався у Львівській духовній семінарії, де відзначився активністю у семінарських і громадських справах⁶. У 1872 р. Лев Джулинський одружується та висвячується на священника, деякий час після цього працює при парафії батька у Лапшині, а у 1877 р. йде на власну парафію у село Туріївка Скалатського деканату (тепер Тернопільська область). Невдовзі, у 1881 р., повертається у рідне село, обіймає посаду пароха замість батька і залишається тут назавжди.

Усі свої сили та матеріальні статки Лев Джулинський витрачав на потреби громадського життя. Він першим на Березанщині організував «Народну читальню». За її зразком засновувались читальні у селах Березанщини та інших повітів⁷. На його ініціативу в Лапшині було засновано «Головний склад всякого дрібного краму», що став центром розповсюдження по всьому повіту не лише релігійної літератури, але

й літератуно-художніх творів, збірників пісень, читанок для шкіл, сільськогосподарських календарів тощо⁸. Активно боровся священик і з пияцтвом, заснувавши у селі «Братство тверезости», члени якого присягали на Євангелії, що не вживатимуть спиртного. Це призвело до того, корчма у селі зачинилася⁹.

Відомий Л. Джулинський і як меценат. З його матеріальною та фінансовою допомогою побачила світ опера Д. Січинського «Роксолана»¹⁰.

Найбільшим внеском життя Лева Джулинського у становлення суспільного життя краю стала його видавнича діяльність. У 1889 р. він розпочинає видання власного часопису, відродивши, чи, радше, започаткувавши таким чином випуск періодики на Бережанщині. «Одноднѣвка Бережанська», редагована отцем Сильвестром Лепким, що побачила світ у лютому 1886 р. і була заявлена як періодичне видання, витримала одне «число»¹¹.

Уже 1 квітня 1889 р. перше число двотижневика «Письмо Церковно-Народне «Посланникъ» вийшло друком у Бережанах, у друкарні А. Ціхоцького. Часопис призначався для широкого кола читачів і містив цілу низку постійних рубрик, які відповідали їхнім потребам і запитам.

У рубриці «Кормъ духовний» у доступній формі висвітлювалися питання морально-етичного, освітнього характеру, тлумачилися положення Біблії, роз'яснювалася суть церковних обрядів. «Притчъ и приповѣсти» містили народні та релігійні перекази, історичні анекдоти, повчальні історії, автором яких часто виступав сам Л. Джулинський. Рубрика «Політика» (з 1890 р. «Льтопись») у формі коротких повідомлень подавала огляд суспільно-політичного та церковного життя в Австро-Угорщині та світі, роблячи акцент на подіях, які безпосередньо стосувалися українців («русинів»). У «Вѣдомостях», окрім інформації про світське і церковне життя на Бережанщині, у Галичині та у світі, можна було знайти інформацію про досягнення технічного прогресу, анотацію нових книжок тощо, що робило часопис не лише церковним, але й освітнім. Цьому слугували і періодичні рубрики «Практика» та «Господарство», де друкувалися практичні поради з ведення домашнього та присадибного господарства, «Адвокатскій порадникъ», що надавав селянам юридичні консультації тощо.

Незмінно популярною серед читачів була рубрика «Смѣхъ и правда», де друкувалися жарти, анекдоти, гуморески, як у прозі, так і у віршах, зазвичай з дидактичним повчальним змістом.

Щоб краще дізнатися про потреби своїх читачів, часопис активно залучав їх до листування з редакцією, вміщуючи на шпальтах рубрики «Переписка» та «Дописи».

Поважним був також і авторський колектив редакції. Окрім публікацій незмінного редактора-видавця, тут друкувалися твори С. Лепкого, В. Гнатюка, Ю. Насальського, Г. Сенкевича, В. Щурата та інших відомих та маловідомих авторів. До речі, В. Гнатюк свою першу наукову розвідку надрукував саме на шпальтах «Посланника».

З самого початку видання часопису Л. Джулинський свідомо відмежувався від будь-яких політичних партій чи рухів, вважаючи, що на церковно-релігійному полі можна зробити багато добра для народу і що політичних часописів в Галичині є доволі, а церковний для народу лише один наш¹².

«Посланникъ» друкувався етимологічним правописом, бо, на думку Лева Джулинського, ним послуговувалася переважна більшість українців Галичини¹³.

Видаючи часопис протягом 23 років (нечувана для тодішнього українського галицького періодичного видання «живучість»), Л. Джулинський з незмінною увагою ставиться до своїх читачів, про що свідчать, зокрема, примітки, що пояснюють незрозумілі у публікаціях слова, виражають ставлення редакції до дописів читачів тощо. Високою є і культура видання. Вдале художнє оформлення, спеціальні сигнали-символи, якими виділяється найважливіша інформація, впізнаваність рубрик та й часопису загалом зробили його популярним не лише в Галичині, але й за її межами. Аналіз географії розповсюдження часопису вражає: листи надходили не лише з Бережанщини та всієї Галичини, але й з Буковини, Лемківщини, навіть США; його читали не лише у селах, але й містах (Тернопіль, Львів, Станіславів та ін.). Наклад окремих чисел двотижневика сягав 5 000 примірників. Це дає усі підстави вважати «Посланникъ» не місцевим, а всеукраїнським періодичним виданням.

У 1897 р. Крайовий Союз у Львові надав «Посланнику» субвенцію 3 000 золотих рейнських за велику морально-виховну роботу серед населення в числі найбільш популярних видавництв Галичини¹⁴.

Справжнім успіхом Л. Джулинського як видавця і редактора стали «Книжечки Миссійні» – щомісячне освітньо-релігійне видання невеличкого формату обсягом 32 сторінки, яке він почав видавати слідом за

«Посланникомъ» у 1890 р. Постійні великі наклади часописів, визнання далеко за межами повіту та Галичини, зрештою, тривалість виходу у світ («Посланникъ» – понад 20 років, «Книжечки Миссійні» – 6 років) свідчили про неабияке значення видання в утвердженні української преси краю.

Справжнім успіхом Л. Джулинського як видавця і редактора стали «Книжечки Миссійні», що їх він почав видавати услід за «Посланникомъ» у 1890 р. Це щомісячне освітньо-релігійне видання невеличкого формату (32 сторінки, 16⁰) було надзвичайно популярним серед читачів.

Невеликі за обсягом прозові та віршовані тексти на релігійну тематику чи повчального змісту, наявність «образків» – світлин та репродукцій ікон із зображенням Ісуса Христа, Божої Матері, святих, матеріали краєзнавчого характеру, зрештою, низька ціна (3 крейцери за примірник) зробили видання особливо поширеним серед селян. Тож наклад окремих чисел сягав неймовірних на той час висот – 10 000 примірників¹⁵. Окрім традиційних чисел, «Книжечки Миссійні» виходили і спеціальними тематичними випусками, зокрема, «Біблія Старого та Нового Заповіту в 50 піснях» (1904.– Ч. 7/8), переклад «Плачу Єремії» (1905.– Ч. 2), «Хресна дорога Господа нашого Ісуса Христа в 14 стаціях страстних» (1905.– Ч. 4), «Збірка нових церковно-народних пісень» (1906.– Ч. 3/4).

Окремі числа «Книжечок Миссійних» були настільки популярними, що зазнали декілька перевидань. Зокрема, число 5 за 1891 рік «І. Молитви щоденні. II. Катехизмъ, або наука о томъ, що кожному християнинові до спасенія знати потреба» перевидавалось чотири рази у 1892, 1894, 1896 та 1905 рр.¹⁶.

З 1893 р. як додаток до «Посланника» починає виходити «Календаръ миссійный «Посланника», де, крім традиційної частини, публікували підбірки творів фольклору та художньої літератури, науково-популярні статті різної тематики, господарські поради тощо¹⁷. Загальна тематична спрямованість та жанровий репертуар збірок були такі самі, як і в «Посланника» та «Книжечок Миссійних», – утвердження ідей християнства, морально-етичне та національно-патріотичне виховання та просвітництво: «Дванадцять апостоловъ. Коротке описанье дѣятельности каждого апостола окремо съ хорошими артистическими образками, нарочно для сего календаря приспособленными», «Держися крѣпко своей народности, вѣры и обряда», «Рады господарски на каждый мѣсяць въ роцѣ, зложени послѣ найновѣйшихъ и наилучшихъ подручниковъ господарскихъ»,

«Вода – источник исищѣленія. Наука лѣченя водою посля способу свящ. Кнейпа, выложена въ короткости и практично», підбірки повістей, оповідань, байок, віршів «Загадки, небылицѣ, баналюки – для забави и науки» тощо. Етимологічний правопис, який використовував о. Л. Джулинський при укладанні «Календарів», мав сприяти поширенню видань на теренах краю, де ним послуговувалася переважна більшість читачів¹⁸.

Видавнича діяльність Лева Джулинського не обмежується лише випуском періодичних видань. Зокрема, у 1893 р. він видає збірку «Пам'яти Маркіяна Руслана Шашкевича найщирішого сына Руси», всі кошти від реалізації якої призначалися на спорудження пам'ятника М. Шашкевичу у Львові. Видання містило біографію поета, яку написав І. Я. Луцик, вірші пам'яті Шашкевича та добірку творів поета. Про популярність видання свідчить той факт, що його довелося перевидавати додатковим другим накладом (10 тис. примірників), оскільки перший дуже швидко розійшовся серед читачів¹⁹.

Усвідомлюючи значення аматорського театрального руху для просвіти та гуртування українського селянства, з 1890 р. як додаток до «Посланника» Лев Джулинський почав видавати «Бібліотеку «Посланника», де друкували переважно п'єси для народних театрів. Побачило світ близько 30 випусків цієї серії, у якій були твори не лише релігійного змісту, а й історичні та побутові «образки», комедії тощо²⁰.

У 1901 р. Лев Джулинський розпочав видавати збірки гумористичних віршів. Це були перші в Галичині видання такого характеру. Того самого 1901 р. стараннями Лева Джулинського вийшли друком серії листівок, «кореспонденційних карток» із текстами та нотами популярних українських пісень, а також ілюстраціями до них. До серії ввійшли «Многая літа», «Родимий краю» (муз. В. Матюка, сл. С. Мидловського), колискова «Ой спи, дитя», «Мир вам, браття» (муз. П. Любовича, сл. І. Гулашевича), пісні з опери М. Лисенка «Наталка Полтавка», підбірка народних пісень тощо. Тексти пісень були надруковані двояко – етимологічним і фонетичним правописом, який ставав дедалі поширенішим на теренах Галичини, що збільшило коло читачів означених видань²¹.

Помер Лев Джулинський 11 жовтня 1923 р. на сімдесят шостому році життя і похований на цвинтарі с. Лапшин.

Подвижницька праця греко-католицького священика Лева Джулинського на видавничій ниві заслуговує на високу оцінку і щире повагу

нащадків. Його постать залишається малодослідженою і перспективною для подальших наукових студій.

- ¹ Дроздовська О. Українські часописи повітових міст Галичини (1865-1939): історико-бібліографічне дослідження / наук. ред.-консультант М. М. Романюк. – Львів: [б. в.], 2001. – 364 с.;
Українські часописи Львова (1848-1939): іст.-бібліограф. дослідж.: у 3 т. – Львів: Світ, 2001. – Т. 1: 1848-1900 рр. – 744 с.
- ² Енциклопедія Українознавства: в 10 т. / гол. ред. В. Кубійович. – Париж; Нью-Йорк: Молоде Життя, 1954-1989. – 4016 с.
- ³ Тернопільський Енциклопедичний Словник: у 3 т. / передм. Геннадія Яворського. – Тернопіль: Збруч, 2004. – Т. 1: А-Й. – 696 с.
- ⁴ Бідула Г. Лапшин // Бережанська земля: історико-мемуарний збірник. – Т. 2. – Торонто; Нью-Йорк; Лондон; Сідней; Бережани; Козова, 1998. – С. 463-470;
Волинець Н., Зінчук Л. Сторінками часопису «Посланник» // Жайвір. – 2002. – Липень. – С. 5;
Герасимів Г. Видавнича діяльність Лева Джулинського // Бережанська гімназія: сторінки історії: ювілейна книга. – Львів; Тернопіль: Джура, 2007. – 1028 с.;
Горак Р. Довга дорога до Лапшина // Из забуття: генеалогічне дослідження... упоряд. З. Служинська. – Львів: Галицька видавнича спілка, 2002. – 144 с.;
Проців М. Періодика Бережанщини // Вітражі. Храм книги – 2. – Тернопіль: Джура, 1999. – С. 189-196.
- ⁵ Центральний державний історичний архів України у м. Львові (далі – ЦДАУ у Львові). – Ф. 201. – Оп. 4а. – Спр. 2857. – Арк. 107.
- ⁶ Горак Р. Довга дорога до Лапшина... – С. 31.
- ⁷ Там само. – С. 17.
- ⁸ Герасимів Г. Видавнича діяльність Лева Джулинського... – С. 346-347;
Кушнір А., Васильєва М. Отець Лев Джулинський – громадський діяч і меценат // Матеріали третьої міжобласної генеалогічної конференції «Український родовід», 24-25 листоп. 2001 р.; упоряд. А. Огорчак. – Львів: НВФ «Українські технології», 2003. – С. 291.
- ⁹ Бідула Г. Лапшин... – С. 464.
- ¹⁰ Кушнір А., Васильєва М. Отець Лев Джулинський... – С. 292.
- ¹¹ Дроздовська О. Українські часописи... – С. 79.
- ¹² Кушнір А., Васильєва М. Отець Лев Джулинський... – С. 288-291.
- ¹³ Передирій В. Джулинський Л. // Українська журналістика в іменах: матеріали до енциклопедичного словника / за ред. М. М. Романюка. – Львів, 2004. – Вип. 11. – С. 123-125.

- ¹⁴ Горак Р. Довга дорога до Лапшина... – С. 20.
- ¹⁵ Проців М. Періодика Бережанщини... – С. 191.
- ¹⁶ Репертуар української книги, 1798-1916 : матеріали до бібліографії: у 9-ти т. – Т. 3: 1887-1894 / упорядк., підгот. до друку та приміт. Л. І. Ільницької, О. І. Хміль; наук. ред. Я. Р. Дашкевич; відп. ред. Л. І. Крушельницька. – Львів: [б. в.], 1999. – 428 с. – № 5456, 5724, 6283, 6908, 11019.
- ¹⁷ Календарь миссійный «Посланника» на рокъ звичайний 1893. Рочникъ первый. – Львовъ: Печатня Ставропигійского Института, 1893. – 16 + VIII + 1 + 91 + 21 с. [Накладомъ Свящ. Л. Джулинського, редактора «Посланника» и «Книжочок миссійныхъ» въ Лапшинѣ];
Календарь миссійный «Посланника» на рокъ 1894. Рочникъ второй. – Бережаны: Зъ друкарнѣ А. Цѣхоцкого в Бережанахъ, 1893. [Накладомъ Свящ. Л. Джулинського, редактора «Посланника» и «Книжочок миссійныхъ» въ Лапшинѣ, почта Бережаны].
- ¹⁸ Джулыньскій Л. Ответъ «Народной Часописи» // Посланникъ. – 1892. – Ч. 9. – С. 4.
- ¹⁹ Луцик С. Я. Памяти Маркияна Руслана Шашкевича найщиршого сына Русы въ пятьдесятлѣтну памятку Его смерти и въ памятку перенесеня Его мощей. – Бережаны: Накладомъ редакци «Посланника»; Зъ печатнѣ А. Цѣхоцкого, 1893. – 20 с.;
Луцик С. Я. Памяти Маркияна Руслана Шашкевича найщиршого сына Русы въ пятьдесятлѣтну памятку Его смерти и въ памятку перенесеня Его мощей зъ Новосѣлокъ лѣскихъ до Львова, на днях 19 и 20 жовтня 1893 року. – Накладъ другий. – Бережани: Накладомъ Редакци «Посланника»; Зъ печатнѣ А. Цѣхоцкого въ Бережанахъ, 1893. – 32 с.
- ²⁰ Репертуар української книги, 1798-1916: матеріали до бібліографії: у 9-ти т. / упорядк., підгот. до друку та приміт. Л. І. Ільницької, О. І. Хміль; наук. ред. Я. Р. Дашкевич; відп. ред. Л. І. Крушельницька.
- ²¹ Бідула Г. Лапшин... – С. 463-470.